

Хомяк Вікторія Вікторівна
 здобувач вищої освіти III року навчання
 першого (бакалаврського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
 доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

ФЕНОМЕН РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я» ТА ЙОГО СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Родинні цінності є основою суспільства, на якій формуються морально-етичні орієнтири людини. Повість Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» актуалізує проблему сімейних конфліктів, що виникають через непорозуміння та ціннісні суперечності. У сучасному освітньому процесі твір є важливим інструментом для формування у молоді уявлень про значення родини, взаємоповагу та вміння вирішувати конфлікти.

«Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького – соціально-побутова повість, що змальовує життя української селянської родини другої половини XIX століття. Твір висвітлює родинні конфлікти, які виникають через матеріальні суперечки, егоїзм, непорозуміння між поколіннями та вплив патріархальних традицій. Автор із тонким гумором і сатирою показує поступову руйнацію родинних зв'язків, підкреслюючи важливість взаємоповаги, компромісу та духовних цінностей.

Метою роботи є дослідження феномену родинних цінностей у творі Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», аналіз його актуальності для сучасного суспільства та визначення шляхів інтеграції твору в освітній процес з метою формування у молоді морально-етичних орієнтирів.

Для вивчення цієї теми можна скористатися методичною розробкою Конокеєнко О.П., яка передбачає використання групових форм навчання для учнів 10-го класу. Клас можна поділити на групи для обговорення центральних конфліктів у творі. Це сприяє формуванню комунікативних навичок і розуміння морально-етичних цінностей [3].

У повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» родинні цінності відображають традиційний український сільський побут, де сім'я є основною соціальною одиницею, а взаємини між її членами ґрунтуються на патріархальних засадах. Основною ознакою такого суспільства є те, що старші покоління займають домінуюче становище, а молодші підкоряються їхнім рішенням і традиціям [5].

Під час аналізу образів персонажів, за рекомендацією Конокеєнко О.П., можна використовувати групову роботу з поділом на групи за принципом: «Старше покоління» (Омелько і Маруся) та «Молодше покоління» (Карпо, Лаврін, Мотря, Мелашка). Кожна група проводить характеристику персонажів і презентує свої висновки, порівнюючи їх із реаліями сучасного суспільства [3].

Старше покоління, зображене у творі, – Омелько та Маруся Кайдаші. Роки кріпаччини наклали на батька свій відбиток: хоча він був працьовитим, дбайливим господарем, проте ховався він соціальної несправедливості та родинної колотнечі за чаркою. Маруся, яка прослужила в панській економії, засвоїла від панів найгірші риси: брутальність та сварливість поєднувалися у ній із лицемірністю та манірністю [1].

Молодше покоління представлене у повісті Кайдашевими синами та невістками. Карпо – мовчазний, упертий та жорстокий парубок, який підіймає руку на батька та матір у розпалі сімейних сварок. Лаврін, наділений ніжною та поетичною душею, спочатку намагається протистояти колотнечі, проте після смерті батька, взявши господарство у свої руки, лається зі старшим братом.

Карпова дружина Мотря наділена енергійною та незалежною вдачею, швидко здогадується, що ховається за улесливими словами свекрухи Кайдашихи, тому неприховано ворогує з нею за все: починаючи від пряжі для

одягу і закінчуючи кухонним приладдям. Мелашка, яку обрав собі Лаврін, відповідає за вдачею своєму чоловікові. Не витримавши свекрушиних тортур, вона тікає у Київ, проте сім'я забирає її звідти. Мелашці довелося пристосовуватися, тому вона стає на бік Кайдашихи і ворогує з Мотрею [1].

У цій повісті Іван Нечуй-Левицький продовжує й розвиває характерні засоби гумору, які беруть свій початок від української народної традиції. В епічну авторську розповідь часто вкраплюються комічні сценки, смішні ситуації в дусі народних анекдотів або інтермедій (хатні сварки свекрухи та невістки Мотрі тощо).

У повісті багато виразних яскравих діалогів, у яких виявляється, з одного боку, ліризм і лукавий гумор українських селян, а з другого – обмеженість світогляду, примітивізм і забобонність понять, які зростають на ґрунті дрібновласницького індивідуалізму. Але, як було вже зазначено, гумор Нечуя-Левицького – це не сміх заради сміху. Письменник співчуває своїм персонажам, бо в їх психіці черстве дрібновласницьке начало суперечливо поєднується з началом здоровим і трудовим [2].

Із серії кумедно-комічних подій кінець кінцем виростає реальна трагічна картина життя селянства, після довговічної панщини загнаного у безвихідь нових пореформених відносин. Загальна картина життя Кайдашів не така вже й комічна. Гине старий Кайдаш, скривджений своїми дітьми. Приречена на нескінченну ворожнечу з синами і невістками та на глум односельчан Кайдашиха. Контрастом до картин тяжкого сільського побуту в повісті виступають картини природи, ліричні сцени кохання молоді. Прекрасні пейзажі, сила природних людських почуттів ніби протистоять безглузду життя, закутого в кайдани приватної власності [2].

Вивчення «Кайдашевої сім'ї» в школах дає можливість порушити морально-етичні питання, які не втрачають своєї актуальності й у сучасному суспільстві. Це можливість для учнів обговорити важливість поваги до старших, родинних обов'язків і відповідальності перед родиною, а також розглянути сучасні конфлікти, що виникають через індивідуалізм і прагнення

до самореалізації молодих людей. Аналізуючи конфлікти між поколіннями, учнів можна навчити шукати шляхи вирішення моральних суперечностей у реальному житті.

Для вивчення морально-етичних дилем, які розкриваються у творі, можна провести «мозковий штурм» за групами. Наприклад, одна група аналізує «Причини конфліктів», а інша – «Шляхи їх вирішення». Це відповідає компетентному підходу, що сприяє розвитку критичного мислення [3].

У «Кайдашевій сім'ї» конфлікти між батьками і дітьми, між старшими і молодшими поколіннями стають результатом різних підходів до життя, спричинених змінами в соціально-економічних умовах. Молодші намагаються подолати обмеження, які накладають старші, у той час як старші зберігають традиційні уявлення про роль родини та соціальний порядок. У сучасному суспільстві конфлікти між поколіннями часто виникають через те, що нові покоління мають інші уявлення про свободу, кар'єрні можливості, а також про роль родини в особистому житті. Це породжує напругу і в сім'ях, і в суспільстві загалом. Аналізуючи ці конфлікти через призму «Кайдашевої сім'ї», учні можуть зрозуміти, чому ці проблеми є універсальними і існують не лише в Україні, але й в інших країнах.

У повісті Нечуя-Левицького є чітке зіткнення між поняттями «добре» та «погано» в контексті моралі і етики, де старші члени родини сприймають певні дії своїх дітей як порушення традицій і норм, а молодші хочуть змінити цю систему. Сучасне покоління стикається з подібними морально-етичними дилемами, пов'язаними з індивідуалізмом, прагненням до самовираження і незалежності. Взаємини в родині часто стають полем боротьби між особистими інтересами і родинними обов'язками. Вивчення таких проблем крізь призму твору допомагає зрозуміти, як соціальні зміни впливають на моральні орієнтири, і чому конфлікти поколінь завжди супроводжуються питаннями етики та моралі.

Для закріплення знань можна запропонувати учням написати твір-роздум на тему: «Ким би ви хотіли бути із сім'ї Кайдашів? Чи змінили б ви свою

поведінку, і як це могло б вплинути на стосунки в родині?» У цьому завданні учні мають обрати одного з персонажів і пояснити, чому вони хотіли б опинитися на його місці, проаналізувати, які риси поведінки персонажа сприяють конфліктам у сім'ї та запропонувати, як змінена поведінка (наприклад, більше взаєморозуміння, менше егоїзму або схильності до сварок) могла би вплинути на зменшення напруги та покращення стосунків між членами родини [3]. Це завдання сприятиме розвитку здатності до самоаналізу та усвідомленню ролі моральних принципів у гармонійних стосунках.

Важливим аспектом є пошук балансу між традицією та індивідуальними прагненнями, що активно порушується у повісті. У сучасному соціумі питання балансу між збереженням родинних традицій і правом на самостійність і свободу вибору набуває особливої важливості. Молодь часто шукає свій шлях у світі, що відрізняється від того, в якому вирости їх батьки, що породжує нові моральні дилеми. У повісті «Кайдашева сім'я» сімейні традиції і обов'язки постають в образах старшого покоління, тоді як молодші намагаються подолати це і знайти свій шлях. Ця боротьба за індивідуальність і пошук нових шляхів самовираження є однією з найбільш актуальних тем для сьогоденного покоління, яке стикається з викликами глобалізації і швидких змін у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі: монографія. Луцьк: ВД «Вежа-друк», 2010. 288 с.
2. Кукуруза Н. Сценічні версії національної класики в українських театрах у контексті сучасної масової культури. *Мистецтвознавство*. 2011. №2. С. 168–171.
3. Конокеєнко О.П. Групові методи навчання під час вивчення повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: Методична розробка. *Одеський центр професійно-технічної освіти*. 2018. №3 С. 15–20.
4. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Харків: ВД «КСД», 2018, 320 с.
5. Хомишак О. Б. Образ батька на тлі української народної спадщини 2012. *Молодь і ринок*. №1. С. 5–7.